

KOVÁCS ANNA

„Egy nagyreményű fiú története”

Bérczy Károly emlékére

Bérczy Károly a 19. századi magyar irodalmi közélet eredetien izgalmas személyisége, kis túlzással élve külön figurája volt.

Balassagyarmaton született 1821-ben, Pesten halt meg 1867-ben, 140 évvel ezelőtt.

Atyja Nógrád vármegye főorvosa volt, ősei – a nemes Standok – nevük Bérczyre változtatásával nemesi előjogaikat elvesztették.

Különös elégtétele a sorsnak, hogy a Ferenc József által 1867-ben adományozott nemeslevél tanúsága szerint a nemesi címet Bérczy Károly írói működéséért érdemelte ki.

Az irodalom iránt érdeklődő szélesebb közönség előtt Bérczy mint Puskin *Anyeginjének* fordítója ismeretes. Ő indította útjára 1857-ben az első magyar sportlapot, a *Vadász- és Versenylap* sportfolyóirat szerkesztője, a *Magyar Méneskönyv* összeállítója volt.

Az irodalomtudomány két megjelent kötete alapján novellaíróként tartja számon, és Jókai Mór véleményét máig követve úgy emlékezik meg róla, mint aki egyetlen angol érdeklődésű a Tizek Társasága franciás műveltségének hódoló táborából.

Szülőhelyén, Nógrád megyében leggyakrabban Madách Imre kapcsán említik nevét, Bérczy Madách Imre barátja volt. Irodalmi pályájuk is több ponton érintkezett. Egy napon, 1862. január 30-án fogadta őket tagjai közé a Kisfaludi Társaság (székét Bérczy az *Anyegin* első énekének fordításával foglalta el), két évvel később a betegeskedő Madách őt kérte meg akadémiai székfoglalójának felolvasására, s végül 1866. február 6-án a Kisfaludi Társaságban elmondta Madách Imre emlékeztét, amely Bérczyt a költő első életrajzírójává avatta.

Írói hagyatéka, művei többsége máig kéziratban áll. Ezek egyike az önéletrajzi ihletésű *Egy nagyreményű fiú története* című, 1850 körül fogalmazott novellatöredéke, amelyben a szerző mintha csak saját félelmeit fogalmazná meg. Vajon hagyatéka: a kéziratok drámák, versek sokasága, novellák és regénytöredékek, naplórészletek egy nagyreményű fiú be nem váltott ígéretének, a tehetség elkallódásának, egy torzóban maradt életmű tanúságának dokumentumai lennének?

Sok a megválaszolatlan kérdés – az életműve mellett – Bérczy Károly életútjával kapcsolatban is, noha a legfőbb élettények ismertek, ám a részleteket egy máig kiadatlan kézirat őrzi, Balogh Károly monográfiája. Bérczy Károly legátfogóbb életrajzát unokája Balogh Károly (1879–1944) fogalmazta meg, aki a kéziratot 1938-ban fejezte be. A név Nógrádban és a Madách-irodalomból jól ismert. Balogh Károly Madách Imre nővérének, Máriának leszármazottja, aki Madách Imre felügyelete alatt töltötte Sztregován gyermekéveit. Feleségül Bérczy Margitot, Bérczy Károly leányát vette, s az ő gyermekük, aki irodalomtörténet-íróként vált ismertté, a fent említett Bérczy életrajz szerzője. Ennek a kéziratok monográfiájának a hetedik fejezetét adjuk közre, s ezzel kapcsolatban szükségesnek tartjuk rávilágítani a Bérczy életrajz egy szakaszára.

Az 1848 tavaszán és nyarán súlyos betegségével küszködő Bérczy Károly csak távolról szemlélhette a forradalom történéseit. A szabadságharc egyetlen jelentős eseményénél lehetett jelen, 1849 tavaszán Görgey főhadiszállásáról – a Svábhegy Bérczy által „Hajnalosnak” nevezett hegyoldalán álló óra villából – nézte végig Buda ostromát: „Jeles volt az ostrom egész menete alatt látni Görgeyt. Ő legföljebb 32 évű. Naptól és zivatartól barnult arcából véghetetlen értelmiség, éles, nyugodt ész sugárzik elő. Otthon, szabadég alatt is, mindig földetlen fővel, egyszerű őrnagy ruhában jár. Haja lehető legkurtábbra van nyírva, szemén üveg, természetben erő és hajlékonyság. Az egész ostrom alatt hidegen osztá ki rendeleteit: midőn Buda fokán a nemzeti zászlót meglátta, arca kigyúlt, de nyugodt maradt. A nép s katonaság »éljen«-t rivalgott körülötte, Ő, a tubuson nézve, csendesen mondá a mellette állóknak: »Éljenekkel még egy várat sem vettek be.«” Az idézet 1849. május 21-én Hajnaloson keltezett leveléből való, amelyet későbbi feleségének, Frivaldszky Imre leányának, Annának (1829–1912) küldött. Frivaldszky Imre (1799–1870) orvosi egyetemet végzett jeles természettudós, akadémiai tag, a Nemzeti Múzeum rovargyűjteményének meglapozója volt. A Frivaldszky család polgári jómódban élt Pesten a Szervita téri ódon, zöld zsalugáteres házában, nyaranta a svábhegyi kastélynak is beillő villában, később a Nógrád megyei Jobbágyiban, 1864-ben vásárolt csinos kúriában.

Bérczy, mivel birtoka sincs, s irodalmi működése is Pesthez köti, miután megházasodik, beköltözik apósa Szervita téri házába. Gyakori vendégek itt a korabeli magyar tudományos és irodalmi élet ismert képviselői, többek között Xantus János, Reguly Antal, Kemény Zsigmond, Jókai Mór, Tompa Mihály; és a nógrádiak közül megfordult ott Madách Imre, Szontagh Pál, Nagy Iván, Lisznyai Kálmán.

Balogh Károly kéziratának közreadott részletével Bérczy mindennapi környezetét idézzük fel, mely a hiteles leírásban úgy tűnik fel előttünk, mint egy tipikus biedermeier életkép.